

FRØSAMLERNES UDFLUGT TIL "DEN ENØJEDE SMEDS" HAVE, SØNDAG DEN 2, AUGUST 2008

HISTORIEN OM "DEN ENØJEDE SMEDS" HUMLE.....	2
UDFLUGTENS MÅL	6
HVAD FANDT VI	7
OPFØLGNING	12

Historien om "Den enøjede Smeds" humle

Modtaget fra en gårdejer fra Ulfborg på Landsskuet 2006. Adopteret af Tony Bülow 2007

Dyrket i Ørnhøj ca. 1910 – 1940 af smed Marinus Andersen, "Æ jenywer sme", der slog sig ned dér efter bygningen af Ørnhøjbanen, på et stykke af bonden Hans Vantings mark. Smedens have var berømt på egnen.

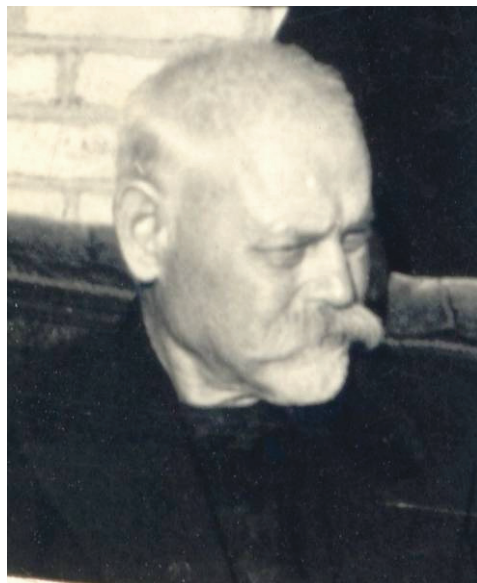
Fra Peder Svendsen, Tim, har vi modtaget følgende tekst, tegninger og billeder)

Til Frøsamlerne

Hermed lidt om "Æ jenywer Sme"

Hans borgerlige navn var Marinus Andersen og han var født den 7. maj 1871 i Sebber sogn på Djursland. Han var søn af Anders Andersen og Vilhelmina Georgine Vilhelmsdatter af Barmer Mark. Faderen var såkaldt jordløs husmand og har som sådan formentlig arbejdet på en større gård. Også sønnen fik arbejde på en gård og blev smed på herregården Katholm på Djursland. Hans arbejde bestod i at reparere redskaber, sætte ringe på vognhjul og sko heste. Sidst nævnte blev hans skæbne, idet en hest under skoning sparkede ham i ansigtet så han mistede venstre øje. Mens han arbejdede som herregårdssmed på Katholm blev han gift med Kaja Sønderholm, og efter sigende var der mange børn i ægteskabet. På et tidspunkt skete der noget, som fik den unge Marinus til at gøre oprør mod sine omgivelser. Nogle har antydnet at han var blevet taget for krybskytteri og fik en bøde, men det findes der ikke dokumentation for. Han var glad for de våde varer og af og til lidt i opposition til kirken og præsterne. Det endte med at Marinus en dag pludselig forlod kone og børn og drog på valsen.

Hilsen Peder

Herunder følger Peder Svendsens beskrivelse af Marinus Andersens liv og levned, krydret med gamle fotos og egne tegninger

Han var gået hjem ret hurtig efter julemiddagen - det var måske ikke så pænt. De var begyndt at snakke om præster og deres gøren og laden, og så havde det ene ord taget det andet. De vidste jo godt, at han ikke ligefrem var vild med "de langkjolede", præsterne. Han havde kendt nogle stykker, og de var alle så selvtværdige og fordømmende og det på trods af, at de jo sjældent selv kendte til livets alvor og barskhed. Han kunne endnu høre forbandelsens genlyd i rummet fra sidst, han var i stue med en præst. Nå, men han kunne jo bare gå hjem til sig selv. Han var i hvert fald ikke til sinds at skifte mening om den sag.

Han havde mumlet noget om det dårlige vejr med snestorm og kulde, at det var bedst, at han begav sig hjemad, inden jord og himmel stod i et.

Han var også helst fritaget for at sidde og synge "Glade jul... « Hvad glæde var der ved den? Han kunne ikke få øje på det, og da slet ikke i sådant noget vejr. Hvis der var nogen, der var så glade, så kunne de jo bare selv skråle. Han skulle jo også hjem og se til kakkelovnen, at ilden ikke gik ud.

Han gik langs med hulvejen i læ af diget, men snedriverne blev dog snart for dybe, og han måtte op på marken. Her bed vinden rigtig i hele skroget, og hans øje, det ene, han havde, løb i vand, så han næsten ikke kunne se, hvor han gik. Der var heller ikke rigtig noget at tage bestik af her på den åbne mark, og han var en overgang ved at fare vild. Først da han kom ned til bækken og trådte gennem isen, så han fik vand i den ene træsko, vidste han, hvor han var. Trods bidende frost var vandet i bækken endnu ikke helt frosset til, og isen kunne ikke bære. Han kom dog op igen og fortsatte sin vandring. Vinden kom fra nordøst og ville hele tiden skubbe ham ud af kurs, og som den da bed i næse og ører.

Han havde holdt juleaften hos Hans og Hanne i de sidste mange år og vel egentligt nydt det, men i år var der ligesom gået noget i stykker for ham. Netop nu sad man rundt om i de små hjem og sang julesalmer. Alene tanken fik noget frem i ham fra fortiden, som han ikke brød sig om. Det gav ham en følelse af indestængthed, som han ikke kunne lukke op for. Han følte en vis indre vrede, men det var jo nok det forbandede vejr. Nu var han næsten ved huset, men lige før han nåede nordøsthjørnet kom et ordentligt vindstød, nærmest orkanagtigt, og slog han omkuld.

Han slog begge knæene og lidt den ene hånd. Han forsøgte at komme op igen, men det var, som benene ikke ville lystre. Tankerne fo'r gennem hans hoved. Hvis der nu var brækket noget i ham og han ikke var i stand til at hjælpe sig selv, så måtte han blive liggende på den kolde, snedækkede jord den hele julenat og måske fryse ihjel. Der var kun nogle få meter hen til tørveskuret, et halvtag, han havde bygget ud fra nordmuren. "Kapellet.. var det blevet kaldt, efter at en person fra egnen havde ligget lig derinde et par døgn. Måske var det bedste for ham, at han krøb derind og lagde sig til at dø på en lyngtørv, så fik elendigheden da en ende.

Da han kravlede nåede muren, lykkedes det ham at komme op at stå igen, og så gik det egentlig ikke så galt. Han kunne gå uden større smerte, støttende sig til husmuren. Omme på sydsiden af huset lå der en stor snedrive foran døren, men det var løs sne, og han fik det fjernet og døren åbnet under meget besvær. Alting var da også så surt i aften. Da han var kommet ind i huset, blev han om mulig endnu mere vred og arrig. I skæret fra kakkelovnen så han en halv snes rotter på bordet. De havde gjort kål på indholdet i hans madkurv, som han havde glemt at hænge op i krogen under bjælken. Den indeholdt endda alt, han havde af madvarer til juledagene, og nu var der næsten kun krummerne tilbage. De forbandede rotter. Hele sit liv her i hytten havde været en lang kamp mod disse djævelske bæster, som åd alt og ødelagde alt. Han for hen og rev sin eenløbede bøsse ned fra loftsbjælken, men inden han nåede at tage sigte på rotterne, var de væk. Men han skulle nok få ram på dem. Et par gange var det lykkedes ham at ramme en rotte. Døren til smedjen bar stadig mærke efter det. Han måtte igang med at lave en ny og mere snedig rottefælde. Det var jo en dyr spøg at bruge en patron pr. rotte. Det var det rene tilsætning. Så var der mere forretning i at skyde hjorte i Katholm-skovene på Djursland.

Han strøg med hånden nogle brødkrummer ned i riskurven og ville til at hænge den på plads, men fortrød det og lod den stå på bordet. Der var jo ikke mere at redde. Men nu måtte han også have sig en dram eller to. Hos Hans og Hanne fik man jo ikke meget af den slags og da slet ikke juleaften.

Inden han lagde sig i sengen, nåede han dog at få dram nummer syv, men trods det værkede det stadig voldsomt i knæene og venstre hånd. Petroleumslampen på væggen havde han ladet brænde. Den varmede jo også lidt, og så var det en god måde at holde rotterne lidt på afstand, for ellers kom de jo bare igen, når der blev ro i huset. Selv i skæret fra petroleumslampen kunne de godt finde på at kravle op over dørkarmen og op på klædeskabet, men så snart han vendte sig i sengen eller hostede, forsvandt de.

Udenfor stormede og suste det voldsomt i trætoppene bag ved huset. Man kunne høre, hvordan sneen blev kastet fygende hen over paptaget. Det knagede slemt i bjælkeværket, men han frygtede ikke. Hans selvbyggerhus skulle nok holde til det. Det peb i sprækkerne i døren ud til det fri, men der føg næsten ingen sne ind, for der var læ på sydsiden af huset.

Roen ville ikke rigtig falde over ham, som den plejede. Det gjorde mere og mere ondt i benene, og det begyndte også at værke i kroppen, og han frøs.

Ude fra smedjen var der en værre støj på rotterne, de var vist kommet op at slås.

Suset udefra tog til i styrke, og han begyndte at se skygger rundt i rummet. Det havde han oplevet før. Det var hans øje, der spillede ham et puds. Der kom mørke felter i synsfeltet. Han lukkede øjet, men det blev det ikke bedre af. Han stod op igen og hev sig et par ekstra dramme. Så kom han lidt mere på kakkelovnen, inden han lagde sig igen. Nu faldt der en usigelig mathed over ham, men tankerne rumsterede stadig i hovedet, og ofte var han ikke klar over, om han sov eller drømte. Nu lå han og havde det rigtig rart, og kunne endda grine lidt over rotternes madhugst. Åh, Herregud, de skulle Jo også leve.

Og er man rigtig på spanden, så ta'r man jo hvor der er noget at tage... En højhellig juleaften skulle der jo nok kunne blive til alle - både dyr og mennesker.

Sådan havde han selv tænkt for mange år siden, da han havde skudt et dyr i Katholm-skoven for at få mad på bordet. Vi skal jo alle leve, havde han sagt, men øvrigheden havde ikke rigtig villet se situationen fra den side. Nå, men han klarede det da med en bøde, og det havde været svært nok, for hans udkomme som herregårdssmed havde ikke været stort.

. Nu var rotterne begyndt at komme frem igen. Der sad allerede et par stykker på bordet, og en af dem havde rejst sig på bagbenene op af madkurven. Lad dem dog spise de sidste krummer. Han følte ligefrem en varm følelse strømme gennem kroppen. Nu var der kommet tre rotter mere på bordet, men de holdt sig lidt på afstand af kurven. Ja, spis I bare resterne, sagde han for sig selv, men der kom ikke en lyd på hans læbe.

Nu opdagede han, at der var blevet fuldstændig stille i huset. Ikke en lyd udefra. Det var underligt. Der kom ingen lyde fra rotterne, end ikke hans egen vejtrækning kunne han høre, men derimod en ganske svag musik som fra en dyb violin. Der var besynderligt. Månen var kommet frem, eller var det bare en stor stjerne. Hele rummet blev oplyst og alt blev hvidt, selv rotterne på bordet. Pludselig syntes han, rotterne gik rundt med hvide klæder på. Nej, det måtte være en drøm, for nu blev kurven til en krybbe, og i krybben lå et nyfødt barn. Og Josef og Maria var der også og de tre vise mænd.

Han blev både glad og bange. Længe lå han og så til, men så fik han ondt i sit øje og drejede hovedet om mod væggen. Smerterne i benene og hånden var fuldstændig væk. Han syntes, han svævede og følte sig svimmel. Musikken forsvandt, og alt blev igen helt, helt stille. Han drejede igen hovedet om mod bordet. Krybben og barnet var borte, og der var heller ingen rotter.

Kurven stod stadigvæk på bordet, hvor han havde stillet den, men nu var den mærkværdigvis fyldt med skinke, brød og ost og en flaske med et eller andet. Han følte sig usigelig mæt og var ikke i stand til at stå op for nærmere at undersøge kurven på bordet. Det var noget underligt noget. Han var ikke længere i stand til at holde styr på, hvad der var virkelighed, og hvad der var drøm eller måske noget helt tredje. Han lagde omsider hovedet træt ned på puden og nøjedes med at smile forventningsfuld.

Sådan lå han stadig julemorgen, da dagslyset trængte ind i rummet gennem vestvinduet. Hvis nogen havde set ham ligge sådan, ville ingen være i tvivl om, at den gamle smed havde fundet julefreden.

Jenywer Sme døde en vinternat i 1940. Han blev fundet af fiskernanden om onsdagen, men havde da været død i flere dage. Skæbnens ironi ville, at end ikke døden kunne befri ham for rotterne. De havde sat deres præg på liget, da det blev fundet. Næsen og det ene øre var bidt væk.

Doktor Iversen fra Spjald var ude at syne ham, og hjulpet af sine kone fik han ham gjort i stand til at komme i kisten.

Det er nu så mange år siden, at der i dag ikke er nogen nulevende, der kan huske, hvor gammel Æ Jenywer Sme blev og heller ikke, hvor han var født. Måske blev han 70-75 år og således sandsynligvis født mellem 1865 og 1870. Han rigtige navn var Marinus Andersen, men han blev kaldt Æ Jenywer Sme, fordi han manglede venstre øje, der var blevet sparket i stykker af en hest. Han var herregårdssmed under herregården Katholm på Djursland, hvor han efter sigende var både gift og havde børn.

Af en eller anden grund, som vist ingen her på egnen kendte, var han flygtet hjemmefra og taget på valsen og kom således til egnen for at arbejde på opbygningen af den nye Ringkjøbing-Ørnhøj-bane i årene 1909 til 1911. Det var på den tid, han kom til at bo og spise hos Johanne og Hans Vanting i Vesterbæk. Det var ret almindelig dengang, at man tog folk i pleje og pension for at bedre økonomien.

Han befandt sig så godt, at han efter banens færdiggørelse besluttede at blive i Vesterbæk. Han fik af Hans Vanting overladt en lille spids af marken nedenfor bækken. Her byggede han sig et hus af kampesten og med træ og tjæret paptag. Huset havde kun to rum med dør imellem - smedjen mod øst og beboelse mod vest. Yderdøren direkte fra beboelsen og ud i det fri var lavet af almindelige forskallingsbrædder og med revner og sprækker. Skorstenen midt i huset var først og fremmest til for essens skyld, men på modsat side af væggen var anbragt en kakkelovn til beboelsen.

Han havde selv lavet alt værktøjet - tænger, bor og skruenøgler, både store og små. Blæsebælgen var lavet af en øltønde, som var savet igennem på tværs og foret med fåreskind. Et par hængsler holdt de to tønde halvdele sammen i bunden, og så var der en kanal ned til ildstedet. Der var dobbeltport i østenden af smedjen og et par små vinduer i nord og syd. Langs nordmuren et langt værkstedsbord med skruestik og ved siden af essen en ambolt og et kar med vand.

Det kunne knibe med at se til de finere ting med det ene øje, men dertil havde han selv lavet en lup af læder og glas.

Udenfor stod en stor slibesten, og ved gavlen mod vest var et hul i jorden, vistnok til affaldsvand. Han havde gennem årene plantet en hel del træer for at læ og anlagt have med en masse frugttræer. Der var også blomster og prydbuske, særlig hvide og blå syrener. Her i haven lå også brønden med et hejseværk.

Selve beboelsesrummet var ca. en tredjedel af hele huset, man da dette kun var ca. 4 x 9 meter, allerhøjest, så blev det kun til godt en halv snes kvadratmeter. Sengen stod langs nordvæggen, og under vinduet i vest var et lille bord. I sydvesthjørnet et gammelt klædeskab med hans sparsomme klæder og harmonikaen. I loftsbjælken i en krog hængte en riskurv, for at rotterne ikke skulle kunne komme til den. Her havde han brød, ost og skinke. Under bjælken hang også hans eenløbede bøsse. Murene var kalkede, rå kampesten, så solidt at han selv mente, det kunne stå i 100 år. Huset er for længst borte, og i dag kan man næppe se fundamentet efter det.

Smeden selv var en tæt firskåren mand, stærk og kraftig bygget. Der gik mange fortællinger om hans enorme kræfter og arbejdsstyrke. Når han om sommeren til tider hjalp bønderne med at høste, kunne han med leen tage et næsten dobbeltskår på en gang. De andres skår kaldte han "howe sølle røw-stier". Han kunne godt lide at prale lidt af sine kræfter, særlig når han havde fået lidt for mange dramme. Han drak ofte kogesprit, denatureret sprit, og ved at opvarme dette kunne han fjerne noget af tilsætningsstoffet, men det var kradse sager. Folk, som kom på besøg, havde tit besvær med at tåle det. Andre kom mest på grund af spritten, og så kunne det gå lystigt til. Så kappedes man om at "kysse hammeren". Det var en styrkeprøve, som bestod i, at man med højre hånd skulle løfte storhammeren bag sin ryg så højt, at man kunne kysse hammerhovedet over venstre skulder. Der var vist ikke andre end Æ Jcnywer Sme, der kunne gøre det rigtigt.

Han levede spartansk - vist mest af brød og saltet fisk, ost og skinke. De nærmeste naboer besøgte han af og til og kom så gerne til kaffetid og fik en bid mad. Hans nærmeste nabo mod syd var mælkekusk og husmand Søren Hansen og dennes datter Signe. Søren kom jo til byen hver dag med mælkevognen og havde tit jern og andet råmateriale med til smeden og ikke at forglemme brændevin, som han somme tider blandede med den afdampede kogesprit for at drøje på den.

Selvom han var en rar og fredelig mand, var mange børn en smule bange for ham. Det skyldtes nok lidt hans manglende venstre øje, som så grimt og rødt ud og så de historier, børnene hørte blev fortalt om ham.

En sommeraften kunne han sidde udenfor huset og spille harmonika, og så mødte naboerne op for at høre på. Så kunne man blive budt på kaffepunch eller saftvand og frugt fra haven, hvis det var årstiden.

Han var nok i bund og grund en naturens muntre søn. Han var i stand til at drage nytte af de ting, som naturen gav ham. Han kunne både sylte og lave vin af frugten, som han avlede. Han dyrkede også krydderurter og andet i haven. Halm og risbuske blev brugt til kurve og andet fletværk. Brændsel var træ, klyne og lyngtørv, som han selv skaffede. Byggematerialer var sten, både store og små, som han selv samlede.

Han var ret hurtig til at finde løsninger på de praktiske problemer, bønderne kom med til ham, når en plov eller harve var gået i stykker, men det var ikke det finere smedearbejde, han præsterede. Tingene blev ofte lavet solidt, men lidt klodset. Han forlangte nu heller ikke den store pris for sit arbejde, og mange glemte at betale. Mange kunne måske ikke betale, for det var i de dårlige tider i 30'erne. Og gik en landmand nedenom og hjem, var Æ Jcnywer Sme nok den sidste der fik penge.

UDFLUGTENS MÅL

Da det var lykkedes mig at finde frem til Hans Erik Palmelund, Spjald, som kunne sætte mig i forbindelse med Peder Svendsen, Tiim, som havde skrevet ovenstående historie, viste det sig at Palmelund også kunne få en aftale i stand om en udflugt til stedet, da det er hans søn der ejer stedet nu.

Hovedmålet var jo at se om der kunne findes humle på stedet, men også om der var andre kulturplanter på stedet.

På turen deltog udover Palmelund og undertegnede, NO Crossland, meget aktiv frøsamler der bla. sørger for at lave vores frølistor, Villy Mouggaard fra blomstegården ved Viborg, Birtha og Ekild samt Anna, alle aktive i "Forundringens Have" ved Vestjyllands Højskole, Frøsamler Ole fra Struer, Frøsamler Ruth fra Randbøl og veninden Mary fra Skibet.

Tony Bülow

HVAD FANDT VI

"Haven" - kaldes "Paradiset" af lokale folk - er nu en ung skov bestående af en blanding af grå-el, røn, mirabeller, sur-kirsebær, pil, enkelte hvidgran der er ved at dø, en lille bøgelund på ca. 10 træer (svarer i alder fint til at være plantet af smeden selv - plantet på rad og række), ask og seljerøn.

Undervegetationen består af store mængder af selvsåede ribs (ingen af buskene var gamle nok til at være originale plantede), brombær, stikkelsbær (enkelte gamle buske - se nedenfor), vinca minor, liljekonval m.v. (se nedenfor)

Vi fandt en række kulturplanter der må være indplantet af smeden:

- 1) Hans Humle står der endnu et enkelt eksemplar af: Den overgror en stor buskrose, og lever godt beskyttet dér. Men den har tydeligvis ikke spredt sig.

- 2) Et æbletræ - noget senilt og tydeligt presset i vejret. Villy bedømte at det sagtens kunne være Bøgh's citronæble. Vi har billeder af æblet, og der er mulighed for at tage podekviste af det.

- 3) En gruppe af gamle og tydeligvis plantede stikkelsbærbuske. Det kunne være "Windhams Industry". Flere tog aflæggere af den. Villy har den ihvertfald.

- 4) Der var en række selvsåede småplanter af stikkelsbær.
- 5) En stor bestand af tilsyneladende selvsåede ribsbuske. De kan sagtens være efterkommere af noget smeden har plantet. Men der var desværre ikke nogle gamle buske.
- 6) Imellem træer og buske står der liljekonvaller i mængde. Farve? Må næsten være indført af smeden selv.

- 7) Lige ved indgangen står der en rubus sp. som Villy mente måtte være én han kendte hjemmefra, med røde blomster og gule brombær der smager "af en mellemting mellem brombær og vand". På trods af den meget invasivt udseende tykke hvide rodstock, var der flere der tog en aflægger med hjem!

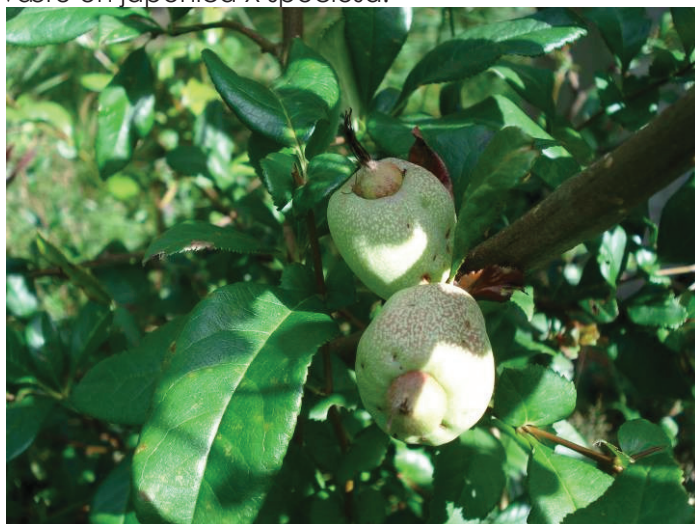
- 8) Imellem de andre træer er der store grupper af kirsebær. Enkelte velvoksne træer af sødkirsebær og derudover en masse selvsåede træer der lignede surkirsebær meget. En enkelt meget stor senil og nu nedliggende skyggemorel (?) må være plantet af smeden selv.

- 9) Vi kom til selve huset, en ruin med beboelse og smedje på ret få kvadratmeter.

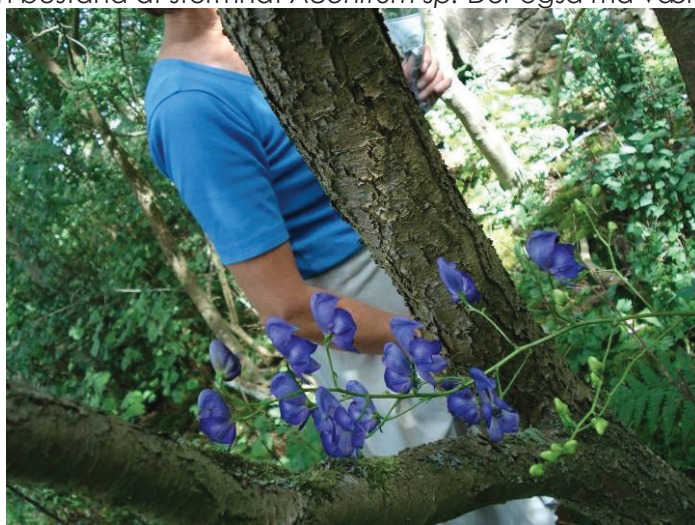

- 10) På en solbeskinnet plet stod en kvæde. Det var IKKE en pærekvæde og ikke en japansk. Villy mente det kunne være en japonica X speciosa.

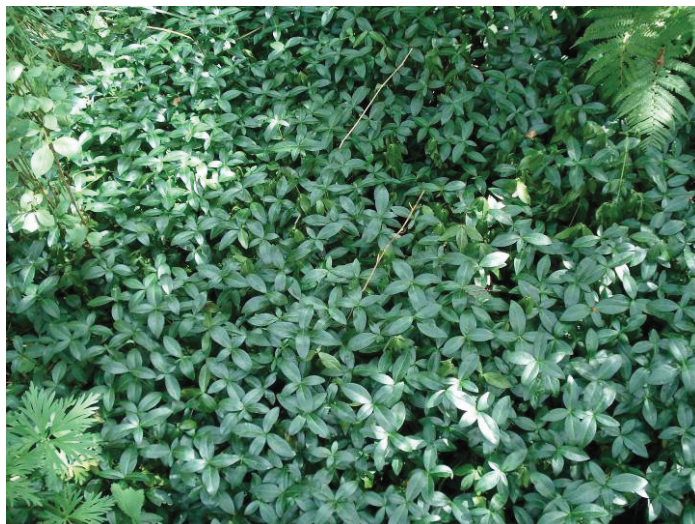

- 11) Vi fandt også et æbletræ med flaskeformede æbler: Villy bedømte det (æblerne var endnu MEGET umodne) til at kunne være Bodil de Neergaard.

- 12) Der var også en fin bestand af stormhat *Aconitum* sp. Der også må være oprindeligt plantet.

- 13) Der er sandsynligvis også smeden der har indført "Vinca minor" i haven. Denne stod i mængde under træerne.

- 14) Da turen egentlig var slut fandt NO, Ole og Tony et æbletræ mere. Små kantede og meget tørre æbler. Nok et selvsået træ uden stor interesse. Stod i markskellet.

NO Crossland

Villy Mougard fra Blomstergården ved Viborg, bidrog ivrigt ved bedømmelsen af de fundne planter.

OPFØLGNING

På vej hjem gik snakken om fundene og det spændende sted og tankerne faldt hurtigt på en tur mere til næste år, så flere frøsamlere kunne få oplevelsen.

Turen kunne kombineres med besøg og frokost i forundringens have og herefter et besøg på Spjald museum, hvor mange af smedens efterladenskaber findes udstillet, og så til slut eftermiddagskaffe og rundtur i "Den enøjedes smeds have".

Tanken gik på den anden uge i august 2009, 100 året for smedens ankomst til egnen, så hvis dette lyder interessant så kontakt Tony eller NO.